

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. วิธีดำเนินการวิจัย
3. สรุปผลการวิจัย
4. อภิปรายผลการวิจัย
5. ข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของกระบวนการพัฒนาคุณธรรมในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1
2. เพื่อค้นหาแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรมในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ 2 รอบ โดยใช้กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกัน ดังนี้

1.1 การศึกษาสภาพปัจจุบันของกระบวนการพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 กำหนดกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1.1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูในโรงเรียน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ปีการศึกษา 2562 ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 148 คน และครู จำนวน 1,884 คน รวม 2,030 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1. ออนไลน์. 2562)

1.1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ปีการศึกษา 2562 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970 : 607 – 610 ; อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด, 2553 : 43) โดยทำการสุ่ม ผู้บริหารสถานศึกษาแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) จนได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 24 คน และทำการสุ่มครูแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) จนได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 303 คน รวม 327 คน

1.2 การประเมินแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ศึกษาในกลุ่มประชากรที่ได้จากการกำหนดในการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 14 คน

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยเชิงคุณภาพ

การศึกษาวิจัยในขั้นตอนนี้ กำหนดกลุ่มข้อมูลผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่มโดยยึดหลักการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) คือ กลุ่มผู้บริหาร โครงการ ได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 จำนวน 5 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติงาน ได้แก่ครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 จำนวน 4 คน และกลุ่มผู้รับประโยชน์จากโครงการ ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 5 คน รวมเป็น 14 คน คัดเลือกแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 แบบ คือ

1. แบบสอบถามสภาพปัจจุบันของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 มีลักษณะแบบ มาตรฐานส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จำนวน 61 ข้อ โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.60 - 1.00 มีค่าอำนาจจำแนก อยู่ระหว่าง 0.37 – 0.83 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98

2. แบบการสนทนากลุ่ม มีลักษณะของข้อคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักได้สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และแนวคิด ตามประเด็นคำถาม

3. แบบประเมินแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 มีลักษณะเป็นมาตรฐานส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ประเมินตามมาตรฐานการประเมิน 4 มาตรฐาน คือ ความมีประโยชน์ ความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความถูกต้อง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาสภาพปัจจุบันของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมจากแบบสอบถาม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง
2. การสนทนากลุ่ม เก็บข้อมูล โดยการประชุมสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในวันที่ 18 กันยายน 2563 เวลา 13.00 น. ถึง เวลา 16.30 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขาหิน ตำบลคลองหาด อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว
3. การประเมินแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมจากแบบสอบถาม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์สภาพปัจจุบันของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์สถิติสำเร็จรูป นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปตารางประกอบการบรรยาย
2. วิเคราะห์เนื้อหาจากการประชุมสนทนากลุ่ม พร้อมทั้งสังเคราะห์ไปสู่แนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1
3. วิเคราะห์การประเมินแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 วิเคราะห์ ค่าเฉลี่ยของกลุ่มประชากร (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มประชากร (σ) โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์สถิติสำเร็จรูป นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปตารางประกอบการบรรยาย

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 โดยภาพรวม ระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก พิจารณารายด้านพบว่าด้านผู้บริหาร มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านโรงเรียน ด้านครู และ ด้านนักเรียน มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
2. ผลการศึกษาเพื่อค้นหาแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 โดยใช้กระบวนการ

ประชุมสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ รวบรวมแนวคิด วิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์ไปสู่แนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 สังเคราะห์ข้อมูลได้เป็นแนวปฏิบัติที่ดี ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ โดยมีผู้รับผิดชอบและวิธีดำเนินงาน ดังนี้

2.1 ร่วมวางแผน หมายถึง การที่ผู้บริหารสถานศึกษา ครู คณะกรรมการสถานศึกษา รวมทั้งบุคลากรทุกคนที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันวางแผนการดำเนินงานโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ของสถานศึกษาตนเอง โดยดำเนินการ 7 ขั้นตอน คือ

- 2.1.1 สถานศึกษาจัดทำแผนปฏิบัติการสำหรับขับเคลื่อนกิจกรรมโรงเรียนคุณธรรม
- 2.1.2 การสร้างความร่วมมือกับบุคลากรทุกภาคส่วน ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา
- 2.1.3 ผู้บริหารสถานศึกษา ครู คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ปรับตัวเอง ให้มีความเป็นผู้นำเชิงจริยธรรม
- 2.1.4 สถานศึกษากำหนดเป้าหมายความสำเร็จให้มีความชัดเจนและสามารถปฏิบัติได้
- 2.1.5 สถานศึกษาควรมีการกำหนดคุณธรรมอัตลักษณ์ที่มีความชัดเจน มีความท้าทาย และมีความเป็นไปได้
- 2.1.6 สถานศึกษาปรับกิจกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาในหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อให้สอดคล้องการส่งเสริมคุณธรรมอัตลักษณ์และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่กำหนดไว้ รวมทั้งการประเมินความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ของแต่ละรายวิชา
- 2.1.7 สถานศึกษาปรับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมอัตลักษณ์และเป้าหมายความสำเร็จ

2.2 ร่วมพลังสร้างสรรค์ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน ร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมพลัง ดำเนินงานพัฒนาคุณธรรม โดยมีกระบวนการ 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 2.2.1 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้เรียน เมื่อผู้เรียนได้เห็นการปฏิบัติจริง จะเกิดการซึมซับพฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น
- 2.2.2 การจัดกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมอัตลักษณ์ สถานศึกษาอาจจะใช้การสอดแทรกในรายวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร ผู้ปกครองช่วยสร้างกิจกรรมหรือสนับสนุนให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบที่บ้าน ชุมชนแวดล้อมของผู้เรียน เช่น วัด หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลาด และหน่วยงานอื่น ๆ ควรจะเปิดโอกาส และสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ร่วมกิจกรรมจิตอาสา

การใช้วาจาสุภาพทั้งต่อผู้เรียนและคนอื่น ๆ มีความซื่อสัตย์ แบ่งปัน เพื่อสานต่อกิจกรรมและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้เรียน

2.2.3 สร้างความร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างครูกับครูด้วยกันทั้งในและนอกสถานศึกษา ระหว่างครูกับผู้ปกครอง ระหว่างครูกับผู้เรียน หรือบุคลากรในสาขาอื่น เพื่อถ่ายทอดข้อมูลความรู้ ก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน จนทำให้สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างประสบผลสำเร็จบนพื้นฐานของความพึงพอใจจากทุกภาคส่วน

2.2.4 การเข้าร่วมกิจกรรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อสร้างเสริมคุณธรรมอัตลักษณ์ ในสถานศึกษาตามที่ครูแนะนำเพื่อปรับพฤติกรรมของตนเอง ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเพื่อนผู้เรียนร่วมกันเพื่อแบ่งปันประสบการณ์ที่ได้รับ ทักษะของแต่ละคน

2.2.5 สร้างขวัญกำลังใจ ผู้บริหารสถานศึกษา และแกนนำในทุกระดับควรมีการชี้แจงความเข้าใจ แนะนำแนวทางที่เหมาะสม และให้ขวัญกำลังใจแก่ผู้ได้รับผลกระทบทุกคน

2.3 ร่วมชื่นชม หมายถึง การรับรู้ผลของกระบวนการพัฒนาที่ได้จากการร่วมพลังสร้างสรรค์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนควรจะร่วมกันประเมินเพื่อนำไปสู่การชื่นชมต่อผลที่ได้รับ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จึงควรดำเนินการ 2 ประการ ดังนี้

2.3.1 ประเมินการจัดกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมอัตลักษณ์ เพื่อให้ทราบผลของการดำเนินงานทั้งในด้านของผลสำเร็จ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียน ความเหมาะสมของกิจกรรม และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.3.2 แสดงความชื่นชมต่อผู้เรียน ผู้บริหารสถานศึกษา และครู ควรจะร่วมกันค้นหาแนวทางชื่นชมผู้เรียนอย่างทั่วถึง โดยอาจแยกเป็นแต่ละคุณธรรมอัตลักษณ์ หรือแยกเป็นระดับชั้น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับการชื่นชม อันเป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้เรียนที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาตนเองต่อไป โดยอาจจะเป็นไปในลักษณะของทุนการศึกษา เกียรติบัตร รางวัล เป็นต้น

2.4 ร่วมภาคภูมิใจ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษา ครู คณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน รวมถึงสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ควรดำเนินการเผยแพร่ผลงานอันน่าภาคภูมิใจของสถานศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

2.4.1 การรายงานผลต่อสาธารณชน หมายถึง การรายงานผลการจัดกิจกรรมของสถานศึกษา ผลสำเร็จของสถานศึกษา คุณภาพของผู้เรียนที่มีคุณธรรมอัตลักษณ์อย่างเหมาะสม ทั้งในรูปแบบของเอกสารเผยแพร่ และรูปแบบของการสื่อสารแบบออนไลน์ เพื่อเผยแพร่ความภาคภูมิใจได้อย่างกว้างขวาง

2.4.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสถานศึกษาเครือข่าย โดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ และสถานศึกษา ควรเปิดพื้นที่ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสถานศึกษาเครือข่าย โดยอาจจัดให้มีการนำเสนอในรูปแบบของแนวปฏิบัติที่ดี นวัตกรรมการพัฒนาคุณธรรมอัตลักษณ์ของผู้เรียน และกระบวนการ PLC

2.4.3 นำเสนอผลงาน หน่วยงานต้นสังกัดทุกระดับควรเปิดโอกาสให้สถานศึกษาได้นำเสนอผลงานของตน และให้การรับรองความสำเร็จแก่สถานศึกษา เพื่อเป็นขวัญกำลังใจ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของบุคลากรภายในสถานศึกษา ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

3. การประเมินแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรมในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1

ผลการประเมินแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรมในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยผู้ให้ข้อมูลหลักที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มทั้ง 14 คน พบว่า โดยภาพรวมมาตรฐานการประเมินทั้ง 4 ด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านความมีประโยชน์ และด้านความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากัน รองลงมา คือ ด้านความถูกต้อง และด้านความเป็นไปได้

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 มีประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายผล ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันของกระบวนการพัฒนาคุณธรรมในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 โดยรวม อยู่ในระดับมาก พิจารณารายด้าน พบว่าระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก พิจารณารายด้านพบว่า ด้านผู้บริหาร มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้าน โรงเรียน ด้านครู และ ด้านนักเรียน มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารรับนโยบายมาจากเขตพื้นที่ และมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรมอัตลักษณ์และกรอบแนวคิด โรงเรียน สพฐ. ได้ผลักดันนโยบายให้เกิด กับนักเรียน ให้ครู และคณะกรรมการสถานศึกษามาช่วยวางแผนพัฒนา ด้านคุณธรรมที่ต่อเนื่องและเป็นระบบ โดยผ่านกระบวนการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) ขับเคลื่อนคุณธรรมอัตลักษณ์ร่วมกัน เพื่อไปถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ เมื่อพิจารณาประเด็นการสอบถามระดับการปฏิบัติ พบว่า ผู้บริหารมีการปฏิบัติสอดคล้องกับมาตรฐานโรงเรียนคุณธรรม

สพฐ.ตามข้อกำหนดของสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2560 : 20-27) ที่กล่าวถึงมาตรฐานการประเมินผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. โดยกำหนดประเด็นพิจารณา 4 ประเด็นคือ มีความรู้ ความเข้าใจด้านคุณธรรม มีกระบวนการบริหารงานที่เป็นระบบ บริหารสถานศึกษาด้วยความโปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้ และประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีและได้รับการยอมรับหรือยกย่องเชิดชูเกียรติ ส่วนในด้านโรงเรียน พบว่าบรรยากาศของโรงเรียน มาตรการรักษาความปลอดภัย แผนปฏิบัติการประจำปี ระบุถึงโครงการ/กิจกรรม ด้านคุณธรรมพร้อมทั้งมีการสรุปประเมินผลแผนงานโครงการดังกล่าวอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ประเด็นที่น่าสนใจ คือผู้บริหาร ครู บุคลากรและนักเรียน ปฏิบัติตามคุณธรรม อุดมการณ์ของโรงเรียนหรือกรอบแนวคิดโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. อยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับมาตรฐานโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ตามข้อกำหนดของสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2560 : 10) นอกจากนั้นด้านครูและนักเรียนทุกประเด็นการสอบถามได้พบว่ามีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุดทุกรายการและทุกรายการมีความสอดคล้องกับมาตรฐานโรงเรียนคุณธรรม สพฐ.ตามข้อกำหนดของสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2560 : 28-57) ผลการประเมินมีความแตกต่างกับชาติ แปลงล้วน (2563 :380) ที่ได้ศึกษาการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 4 พบว่า ด้านสภาวะแวดล้อม ทั้งภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ในส่วนของผลการประเมินตามมาตรฐานโรงเรียนคุณธรรม สพฐ.มีความสอดคล้องและแตกต่างกัน กล่าวคือ ผลการประเมินทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านโรงเรียน ด้านผู้บริหาร ด้านครู และด้านนักเรียนมีคุณภาพอยู่ในระดับดีเยี่ยม ในทำนองเดียวกันผลการวิจัยของพงษ์พันธ์ ดิยะบุตร (2563 :223) ที่ได้ศึกษาการดำเนินโครงการโรงเรียนคุณธรรมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ระดับการปฏิบัติสูงสุดคือด้าน โรงเรียน รองลงมาคือด้านผู้บริหาร ด้านนักเรียน และด้านครู สอดคล้องกับเกียรติศักดิ์ แปงโค (2558 : 123) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมนักเรียนตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนชุมชนเอื้อก่อนาคี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 2 พบว่า สภาพการพัฒนาคุณธรรมนักเรียนประกอบด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายการดำเนินงานของโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณธรรมนักเรียน โดยมีแผนการดำเนินงาน 5 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ

2. แนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 โดยการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์เนื้อหา

การสรุปเนื้อหา และการสังเคราะห์เพื่อให้ได้แนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 พบว่าแนวปฏิบัติที่ดี มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ร่วมวางแผน โดยผู้บริหาร ครู บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ร่วมกันวางแผนเพื่อสร้างเสริมคุณธรรมอัตลักษณ์แก่ผู้เรียน สอดคล้องกับัชชชญา พิระธรรมิทร์ (2564 : 65) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนานักเรียนด้านคุณธรรม จริยธรรมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1 พบว่า ผู้บริหารได้มีการวางแผนทำความเข้าใจในนโยบาย การปฏิบัติงานด้านคุณธรรม จริยธรรม และแนวทางการพัฒนานักเรียนด้านคุณธรรม จริยธรรม มีความสอดคล้องกับคำพรวน บัวเพียน และคณะ (2563 : 315) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พบว่า มีการวางแผนการดำเนินงาน แต่งตั้งคณะกรรมการ กำหนดขั้นตอนการดำเนินงาน จัดประชุม กำหนดและวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศ ที่จำเป็นต่อการวางแผนการดำเนินงาน ร่วมพลังสร้างสรรค์ โดยครูผู้สอน เป็นผู้ผลักดันสำคัญในการจัดกิจกรรม เพื่อเสริมสร้างนักเรียนให้มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับคุณธรรม อัตลักษณ์ สร้างขวัญกำลังใจแก่นักเรียน สอดคล้องกับโกลเดน (Golden, 2001: 4014 ; อ้างถึงใน ศิริวรรณ กันศิริ. 2559 : 138) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างวินัยของนักเรียนโดยสอดแทรกเรื่องของวินัยลงไปในบทเรียน โดยการทดลองจากการสอนที่ใช้สื่อประกอบการสอนของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา ในการนำไปสู่การมีวินัยในตนเองของนักเรียน พบว่า การใช้สื่อผสมผสานในขณะที่สอนทำให้นักเรียนเกิดความรักในบทเรียน ไม่หนีเรียน มีความสนุกสนานในการเรียน ร่วมชื่นชม เป็นการรับรู้ผลของกระบวนการพัฒนาที่ได้จากการร่วมพลังสร้างสรรค์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนควรจะร่วมกันประเมินเพื่อนำไปสู่การชื่นชมต่อผลที่ได้รับ สอดคล้องกับกษนิภา บุตรดอน (2561 : 77) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในอำเภอชุมแสงสังกัดสำนักงานการศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์เขต 1 พบว่า ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน คือ ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมนักเรียน ฝึกฝนให้นักเรียนทำเป็นกิจวัตรประจำวัน จนเกิดเป็นลักษณะนิสัยที่ดี มีการเสริมแรงบวก มีการร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน และองค์ประกอบสุดท้ายคือร่วมภาคภูมิใจ ในลักษณะของการเผยแพร่ผลงานอันนำภาคภูมิใจของสถานศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบการเผยแพร่ต่อสาธารณชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสถานศึกษาเครือข่าย และการนำเสนอผลงาน ในเวทีวิชาการ มีความสอดคล้องกับ โนโรยดา มามะ วุฒิชัย เนียมเทศ และเอกรินทร์ สังข์ทอง (2561 : 141 - 142) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การดำเนินงานตามกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรมในโครงการกองทุนการศึกษารุ่นที่ 3 (ภาคใต้) พบว่า โรงเรียนควรจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศึกษาดูงาน โรงเรียนคุณธรรมต้นแบบ และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมตาม

แผนกระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม มีความสอดคล้องกับอรรถีย์ ทองฤกษ์ฤทธิ (2561 : 249) ได้ศึกษาคุณธรรม จริยธรรม และจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พบว่าควรส่งเสริมและสนับสนุนการจัดทำโครงการหรือกิจกรรม เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน ให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของแต่ละพื้นที่ โดยองค์ประกอบ ร่วมวางแผนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่นำไปสู่การดำเนินการต่าง ๆ และเป็นพิมพ์เขียวของการดำเนินงาน ในองค์ประกอบร่วมพลังสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาคุณธรรมในนักเรียน ทั้งนี้ 2 องค์ประกอบดังกล่าวผู้ที่มิบทบาทสำคัญคือผู้บริหารสถานศึกษา ครู และผู้ปกครองนักเรียนที่จะต้องประสานความร่วมมือให้ชัดเจน เข้าใจตรงกัน ร่วมสร้างสรรค์กิจกรรมด้วยความเต็มใจ นักเรียนจึงจะได้รับการปรับพฤติกรรมทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน นอกจากนี้ บทบาทของชุมชนก็มีส่วนสำคัญเช่นกันในการสร้างโอกาสให้นักเรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรม รวมทั้งแสดงออกถึงการชื่นชม และภาคภูมิใจ อันจะก่อให้เกิดขวัญกำลังใจแก่ผู้ดำเนินการและนักเรียน สอดคล้องกับพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. 2546 : 45) ที่กล่าวถึงคุณธรรมเพื่อประชาชน ในด้านการศึกษาว่าเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญยิ่ง การสั่งสอนจากบิดามารดา อันเป็นความรู้เบื้องต้นและอบรมจิตใจให้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม ระเบียบวินัย นั้น จะเป็นผู้ที่มีความสำเร็จในอนาคต พร้อมทั้งได้กล่าวถึงคุณธรรมด้านหน้าที่ของทุกคน ว่าทุกคนต้องมีหน้าที่ที่ต้องทำ แม้เป็นเด็กก็มีหน้าที่ อย่างเด็ก คือ ศึกษาเล่าเรียน โดยจะต้องเรียนให้รู้วิชา ฝึกหัดทำงานต่าง ๆ ให้เป็น อบรมขัดเกลาความประพฤติและความคิดจิตใจให้ประณีต ให้สุจริต ให้แจ่มใส และเฉลียวฉลาดมีเหตุผลเพื่อจักได้เติบโตขึ้นเป็นคนที่มีความรู้ ความสามารถ และมีประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ พระบรมราโชบายด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มุ่งสร้างพื้นฐานให้แก่นักเรียน 4 ด้าน (ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ. 2560 ข: ออนไลน์) คือ มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อบ้านเมือง มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคงและมีคุณธรรม มีงานทำและมีอาชีพ และเป็นพลเมืองดีที่เป็นหน้าที่ของทุกคน โดยมีพระบรมราโชบายเน้นว่า ครอบครัว โรงเรียน และสถานประกอบการต้องส่งเสริมให้ทุกคนมีโอกาสทำหน้าที่เป็นพลเมืองดี เช่น งานอาสาสมัคร งานบำเพ็ญประโยชน์ งานสาธารณกุศล ให้ทำด้วยความมีน้ำใจและความเอื้ออาทร นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับเป้าหมายของโครงการ โรงเรียนคุณธรรม สพฐ. (2560 : 4) ที่มีเป้าหมายให้ผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียนทุกคนมีความตระหนักรู้ เข้าใจและคิดอย่างมีเหตุผล ชี้นำคุณค่าแห่งคุณธรรมความดีอย่างเป็นธรรมชาติ สร้างความรู้สึกรักผูกพันซื่อสัตย์ภูมิใจในการทำความดี และร่วมกันสร้างเครือข่ายชุมชนองค์กรแห่งคุณธรรมด้วยการขอความร่วมมือจากหน่วยงาน และองค์กรที่ทำงานด้านคุณธรรมอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน ต่อเนื่อง และ

ยังขึ้น สอดคล้องกับ อันโตนิโอ (Antonio, 2008 : 87-89 ; อ้างถึงใน เภญจวรรณ วิเชียรครุฑ. 2561 : 46) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาโมเดลใหม่สำหรับแบบฝึกที่ดีที่สุดและ สร้างองค์ความรู้ในร่วมหาวิทยาลัย ทั้งหมด พบว่า แนวปฏิบัติที่ดีที่สุดในการจัดการศึกษา และการเรียนการสอนในโรงเรียนนั้นต้องมี โครงการสอนที่มีประสิทธิภาพที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่สอดคล้องกับการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน มีความสอดคล้องกับเพ็ญภา ลายน้ำเงิน และไกรวิชญ์ ดีอม (2559 : 291) ที่ได้ศึกษา ปัญหาและนำเสนอแนวทางการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 42 พบว่า แนวทางการดำเนินงานประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านการวางแผน ด้านการปฏิบัติงาน ด้านการติดตามประเมินผล และด้านการปรับปรุง แก้ไข เช่นเดียวกับ วิริยา ท้าววัฒนะ จิตินา วรณศรี และฉลอง ชาตรุประชีวิน (2559 :225) ที่ได้ศึกษา แนวปฏิบัติที่ดีในการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียน สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพิจิตร พบว่า การดำเนินงานพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของ นักเรียน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การเตรียมการและการวางแผนพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม การ ดำเนินงานพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม การประเมินติดตามผลพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และการ ปรับปรุงดำเนินงานพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

3. การประเมินแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ใน โรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 พบว่า แนวปฏิบัติที่สร้างขึ้น มีมาตรฐานการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุดทั้งในภาพรวมและรายด้าน โดยเรียงลำดับจากมาก ไปหาน้อย คือ ความมีประโยชน์ และความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน รองลงมา คือ ด้านความถูกต้อง และด้านความเป็นไปได้ เมื่อพิจารณาการดำเนินการของการวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งแนวปฏิบัติที่ดีของ กระบวนการพัฒนาคุณธรรม ใน โรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาระยอง เขต 1 พบว่า ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาแนวปฏิบัติที่ดีด้วยกระบวนการศึกษา วิเคราะห์พัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน โดยทำการศึกษาสภาพปัจจุบันของกระบวนการพัฒนาคุณธรรมของ โรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 ศึกษาแนวคิด จากผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ โรงเรียนคุณธรรม สพฐ. โดยผู้ให้ข้อมูลหลักสามเส้า คือ ผู้บริหารโครงการ ผู้ปฏิบัติงานโครงการ และผู้รับประโยชน์จากโครงการ ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม เพื่อให้เกิดความคิดที่หลากหลาย และสรุปผลร่วมกัน จากนั้นผู้วิจัยจึงทำการร่างแนวปฏิบัติที่ดีที่มี องค์ประกอบ ผู้รับผิดชอบ และวิธีการดำเนินงานที่มีความชัดเจน พร้อมทั้งคำอธิบาย การยกตัวอย่าง ที่สอดคล้องกับการปฏิบัติงานของสถานศึกษา และกระบวนการพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียน คุณธรรม สพฐ. อย่างชัดเจนภายใต้คำแนะนำและการดูแลจากอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก เมื่อนำร่าง แนวปฏิบัติที่ดีดังกล่าวไปประเมินมาตรฐาน โดยผู้ให้ข้อมูลหลักที่เข้าร่วมการประชุมสนทนากลุ่ม

จึงได้ผลสรุปเป็นแนวปฏิบัติที่ดีที่มีมาตรฐานความมีประโยชน์ ความเหมาะสม ความถูกต้อง และความเป็นไปได้ การดำเนินการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของบูรณชัย ศิริมหาสาคร (2548 :29) ที่กล่าวถึงแนวปฏิบัติที่ดีเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทย การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ควรจะเริ่มต้นจากการค้นหาทั้งจากเอกสารและตัวบุคคลต่าง ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญ โดยใช้ฐานข้อมูลความรู้และประสบการณ์ความสำเร็จเป็นแรงขับเคลื่อนในการพัฒนา นอกจากนั้น ขั้นตอนการค้นหาแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 ที่พัฒนาขึ้นยังสอดคล้องกับวิธีการเขียนแนวปฏิบัติที่ดีของ สมพร เพชรสงค์ (2548 : 16) ที่กล่าวว่าการเขียนแนวปฏิบัติที่ดีมี 7 ขั้นตอนคือ การกำหนดเป้าหมายในการค้นหาแนวปฏิบัติที่ดีในลักษณะของการค้นหาจากการปฏิบัติจริง กำหนดเกณฑ์หรือองค์ประกอบในการค้นหา มีขั้นตอนที่ชัดเจน กำหนดรูปแบบในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ สรุปสังเคราะห์ข้อมูล และย้อนกลับให้กลุ่มเป้าหมายได้ประเมิน ทบทวนแก้ไข พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ให้รับทราบทั่วกัน ในส่วนของ การประเมินแนวปฏิบัติที่ดี ผู้วิจัยใช้วิธีการประเมินที่สอดคล้องกับแนวคิดของ สตัฟเฟิลบีม และ ซิงค์ฟีลด์ (Stufflebeam and Shinkfield. 2008 : 87-89 ; อ้างถึงใน ศิริชัย กาญจนวาสี. 2554 : 178-180) ที่กล่าวถึงมาตรฐานการประเมินโครงการทางการศึกษา 4 หมวดคือ มาตรฐานการใช้ประโยชน์ มาตรฐานความเป็นไปได้ มาตรฐานความเหมาะสม และ มาตรฐานความถูกต้อง สอดคล้องกับถิรพงศ์ ฤกษ์จำ (2558 : 169) ได้ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการพัฒนา วินัยนักเรียนของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนา วินัยนักเรียน ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ คือ ด้านการบริหาร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง และด้านการวัดและประเมินผลทางวินัย เมื่อนำรูปแบบไปใช้ ได้ดำเนินการประเมินโดยใช้รูปแบบการประเมินโครงการทางการศึกษา 4 มาตรฐาน คือ มาตรฐานด้านอรรถประโยชน์ มาตรฐานด้านความเป็นไปได้ มาตรฐานด้านความเหมาะสม และมาตรฐานด้านความถูกต้อง ได้ข้อสรุปว่า รูปแบบการพัฒนา วินัยนักเรียนของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร มีอรรถประโยชน์ ความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความถูกต้อง อยู่ในระดับมากที่สุด ทุกมาตรฐาน

ข้อเสนอแนะ

จากผลของการวิจัยแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการวิจัย แนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ ร่วมวางแผน ร่วมพลังสร้างสรรค์ ร่วมชื่นชม ร่วมภาคภูมิใจ มีผลประเมินมาตรฐานการประเมินด้านความมีประโยชน์ ด้านความเป็นไปได้ ด้านความเหมาะสม ด้านความถูกต้องโดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด

ดังนั้น ถ้านำแนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ไปใช้จะทำให้โครงการประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเพื่อประเมินผลการทดลองใช้แนวปฏิบัติที่ดีของกระบวนการพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 และใช้กับสถานศึกษาอื่น เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการนำไปใช้จริง
2. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาต่อกระบวนการพัฒนาคุณธรรมในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ทั้งในรูปแบบออนไลน์ และการปฏิบัติจริงในสถานศึกษา